

POLOŽAJ ŽENA U RURALNOM MEKSIKU: SRODSTVO I ODNOSI SPOLOVA U TEHUITZINGU

Dubravka Minđek
El Colegio de Puebla, A.C.
Puebla, Mexico

UDK 392.37(-202)(72)
Izvorni znanstveni članak
Primljeno 10. III. 1997.

Polazeći od analize srodstvenih i odnosa spolova u kućanstvima oženjenih muškaraca na privremenom radu u Sjedinjenim Američkim Državama, u članku se raspravlja o položaju žene u ruralnoj sredini s dugogodišnjom tradicijom internacionalnih migracija. Suprotno lokalnoj ideologiji o spolovima koja govori u prilog dominacije muškaraca i podređenosti žena primjeri iz svakodnevnog života otkrivaju žene kao samosvjesne, samostalne i relativno moćne osobe. Autorica zaključuje da one svjesno podržavaju mit o muškarcu-skrbniku i vrhunskom autoritetu obitelji kako bi ostvarile životni cilj: zaštitu i sigurnost pod okriljem braka.

UVOD

Mnogobrojne studije o ženama Meksika prvotno, a kasnije i one o odnosu spolova u Meksiku, stvorile su prilično crnu sliku o položaju predstavnica ženskog spola te zemlje u odnosu na muškarce i o njihovom društvenom značaju; neizostavno im se pridaje drugorazredna uloga podređenih i u dobroj mjeri napaćenih.

U socijalnoj antropologiji kao jednoj od znanstvenih disciplina najzainteresiranijih za ovu temu, takva je slika posljedica uvriježenog metodološko-konceptualnog pristupa. Žene su uglavnom promatrane iz

perspektive binarnih opozicija *muškarac/žena, kultura/priroda, javno/privatno*¹ - iako je njihova sveopća primjena kritizirana i dovođena u pitanje nadasve u ruralnim sredinama² gdje "je vrlo teško uspostaviti strogu podjelu između privatne ili kućne domene i javne" (González Montes, 1987:129-130). Istraživači su bili skloniji analizi diskursa i ideologije o spolovima, negoli kritičkom promatranju složenih, svakodnevnih odnosa žena i muškaraca. Usredotočili su se na nabranje uzrečica i pridjeva vezanih uz žene i povrh svega na opisivanje ženskih djelatnosti, usprkos teorijskim člancima koji već duže vrijeme uporno naglašavaju da je težište studija o spolovima u proučavanju *međusobnih odnosa*³ muškaraca i žena, a ne jednog ili drugog spola odvojeno (Riquer, 1994:117). Konačno, polazili su sa stanovišta da su u svim kulturama i svim sredinama kućanski poslovi manje značajni i vrijedni od javnih, iako je ono pobijeno više no jednim istraživanjem⁴.

U posljednjih tridesetak godina takav je pristup pridonio spoznaji o Meksikankama iz ruralne sredine obimnom literaturom čiji je sadržaj moguće sažeti u tri rečenice; sedamdesetih godina njihov život protječe nezamjetno unutar kuće i okućnice; osamdesetih se uključuju na tržište rada; devedesetih prekrajaju svoje uloge i osvajaju šire prostore za vlastito djelovanje, zahvaljujući djelomično vlastitom najamnom radu, a djelomično odsutnosti svojih bračnih partnera na privremenom radu u inozemstvu.

Iako istraživački projekti u posljednjim dvama desetljećima izrazito naglašavaju odnosni aspekt proučavanja spolova, zanimljivo je primijetiti da se u radovima napisanim na osnovi tih projekata o tome reklo malo ili gotovo ništa. Njihovi autori ne uspijevaju nadići opise uloga, aktivnosti i prostora namijenjenih ženama. Tek usput opažaju da s tim promjenama žena zadobija veću nezavisnost, navodeći nas na pomisao - ili barem mene - da se poslije svega mijenja njeno viđenje same sebe.

Polazeći od te pretpostavke zapitala sam se kakve će posljedice takve promjene donijeti vladajućoj ideologiji spolova, i kako će se odraziti na stabilnost brakova i kućanstava. Odlučila sam to ispitati u mjestu s dugom tradicijom internacionalnih migracija i u okviru domova oženjenih migranata. Smatrala sam da, iako produženo izbjivanje supruga nije nužno popraćeno stupanjem žene u radni odnos, ono svakako unosi promjene u strukturu kućanstva, a s time nužno i nove obrasce djelovanja i međusobnih odnosa njegovih članova, u kući i izvan nje.

Florinda Riquer, meksička sociologinja i stručnjak za ovu temu, objavila je nedavno da položaj žene najbolje dolazi do izražaja u različitim *kontekstima*

¹ Vidjeti Ortner (1974) i Rosaldo (1974).

² Vidjeti Segalen (1983), Dubisch (1986) i Seremetakis (1991).

³ Podvukla F. Riquer.

⁴ Vidjeti Rogers (1978), Segalen (1983) i Sanday i Goodenough (1990).

*odnosa*⁵ s ostalim društvenim sudionicima (obaju spolova) u određenim trenucima njezina životnog ciklusa (Riquer, 1993:60). Potaknuta njenim tekstom odlučila sam prići problemu analizirajući odnose koje oženjeni migrant i njegova supruga uspostavljaju u životu s krvnim i nekrvnim⁶ rođacima u radu, pri raspolaganju imovinom, pri donošenju odluka, te u odnosu na ekonomsku i emocionalnu podršku.

Rodbina kao recipročni sustav⁷ u kojem se očituju simboli solidarnosti, odgovornosti, moći i pravde, iz nekoliko je razloga idealna podloga za analizu odnosa spolova i identiteta žene. Kao prvo, omogućuje promatranje osoba za vrijeme njihova životnog ciklusa u promjenljivim, relativno povoljnim ili nepovoljnim položajima, ovisno o području odnosa s ostalima i o njihovu specifičnom spolnom statusu⁸. Drugo, omogućuje uvid u način na koji osobe koriste, manipuliraju i prilagođavaju svoj položaj i kulturne norme radi postizanja osobnih ciljeva prije no da pasivno na njih odgovaraju.

Istraživanje na kojem se članak temelji provedeno je u Tehuizingu, općini smještenoj na jugozapadu meksičke savezne države Puebla⁹. Prema službenim statistikama to je mjesto 1995. godine imalo 4748 stanovnika. Kao i u većini ruralnih sredina s oskudnim prirodnim resursima, njegova kućanstva ostvaruju prihode kombinacijom raznovrsnih aktivnosti kojima se bave njihovi za rad sposobni članovi. U najviše slučajeva dobar su dio prihoda dolari koje svojim obiteljima šalju migranti.

Građa za članak sakupljena je u tri mjeseca terenskog rada ostvarenog u više navrata krajem 1995. i na početku 1996. godine¹⁰. Osnovne upotrijebljene tehnike bile su promatranje uz sudjelovanje i dubinski intervjui s bivšim i sadašnjim migrantima i članovima njihovih kućanstava - uglavnom suprugama. Značajan dio podataka pronađen je u zapisnicima čiji su predmet bračni i obiteljski sporovi, pohranjenim u arhivu lokalnog suda.

Dosadašnji slijed istraživanja potakao je mnogo novih pitanja na kojima će tek trebati raditi. Ipak, sa sigurnošću mogu reći da, iako u tom selu migranata nisam otkrila spektakularne promjene u tradicionalnoj ideologiji

⁵ Podvukla F. Riquer.

⁶ svojtom

⁷ Ponekad izričit, a ponekad prešutan.

⁸ U slučaju žena, na primjer, nije isto biti majka ili kći, svekrva ili snaha.

⁹ Tehuizingo je udaljen dva i po sata vožnje autobusom od Pueble, glavnog grada istoimene države i četiri i po sata od Ciudad de Mexico, D. F. Iako stanovnici potječu od predšpanjolskih etničkih skupina danas govore isključivo španjolski. Domorodačkim se jezikom govorilo do pedesetih godina.

¹⁰ Članak se zasniva na rezultatima prve faze istraživačkog projekta o odnosima spolova u ruralnom Mexico, za koji sam 1995. dobila desetomjesečnu financijsku podršku znanstvene ustanove Colegio de Mexico, u okviru njezina Interdisciplinarnog programa studija o ženama. Za vrijeme boravka na terenu živjela sam u kući jedne lokalne obitelji, aktivno sudjelovala u seoskim događanjima i neposredno - na španjolskom jeziku - komunicirala s kazivačima.

odnosa spolova, njihove žene, za razliku od svojih pretkinja drevnih Mexica¹¹, ne¹² "prelaze pasivno od očeva autoriteta i kontrole u muževu vlasništvo" (Rodríguez, 1987:13). Ako su i podređene muškarcima, njihov je položaj nedvojbeno vrlo aktivan; nisu od onih što pokorno slušaju zapovijedi i ispunjavaju želje svojim muškarcima.

ŽENE I MUŠKARCI NA RAZMEĐI IDEOLOGIJE I SVAKODNEVNIH ODNOSA

Peggy Sanday razlikuje dvije vrste ideologije spolova. Pod prvom podrazumijeva misaoni sustav koji propisuje spolne uloge i uobičajeno ponašanje spolova. Drugi odgovara kulturnoj koncepciji društvenog poretka utemeljenog na spolnim predodžbama¹³ (Sanday, 1990:5-6).

Iako neki autori smatraju da vjerojatno niti jedno društvo ne živi na osnovi samo jedne ideologije spolova (Meigs, 1990), u Tehuizingu je, barem što se izričitih napomena tiče, stvar jednostavnija. Tamo se govori o *Muškarcu* i o *Ženi*. Osnovna vrlina i dužnost muškarca je biti skrbnik i zaštitnik, a žene biti dobra domaćica i brinuti se za supruga i djecu, na vrijeme spraviti jelo, oprati i izglacati rublje te držati kuću urednom i pospremljenom. Misli se da su muškarci ti koji zapovijedaju, budući da su oni glava kuće.

Glede uloga dodijeljenih svakom spolu muškarac i žena dobro znaju što se od njih očekuje i što imaju pravo zahtijevati od suprotnog spola. Majke kćerima u beskraj ponavljaju da je dužnost muškarca uzdržavati obitelj i savjetuju im da si nađu nekog radišnog. Iako ih podstiču da završe školu, zlu ne trebalo, istodobno ih savjetuju da svojim muževima ne olakšavaju život. "Nije dobro da se žena pokaže previše voljna raditi, jer onda muž prestane za nju skrbiti", kažu. Kad sam suprugu jednog migranta upitala je li joj on redovito šalje novce, odgovorila mi je da je on uvijek bio odgovoran i ispunjavao svoje obveze. Obratno, jedna je druga kazivačica izjavila kako je i sama bila primorana otići na rad u inozemstvo, jer je njezin suprug "postao neodgovoran prema svojim dužnostima" budući da joj duže od godinu dana nije poslao ni novčića. Jedna je gospođa ocijenila svog muža kao dobra čovjeka jer "vrijedan je i brine se za nas".

Na razini diskursa muškarac i žena dijele ideologiju o spolovima. Zapisnici¹⁴ pohranjeni u sudskom arhivu pokazali su da se na nju pozivaju kad žele

¹¹ Jedna od predšpanjolskih civilizacija Meksika po kojoj je zemlja dobila ime.

¹² Podvukla D. M.

¹³ Kad govori o spolnim predodžbama, autorica uzima u obzir likove, simbole, legende, diskurse i iskustva povezana sa ženskim i/ili muškim spolom.

¹⁴ Pregledala sam 219 slučajeva, počevši od 1990. godine i praveći presjek svakih pet godina unazad do 1935. Nažalost, tadašnji sudac nije imao uredno sređen arhiv pa nisam imala uvid u zapisnike nastale 1995. Sudeći po njegovim primjedbama, ti se po sadržaju ne razlikuju od pregledanih.

opravdati vlastito ponašanje, kao i kad se žele potužiti na, ili osuditi ponašanje suprotnog spola. Njihov sadržaj otkriva da se barem od tridesetih godina ovoga stoljeća smatra opravdanim da žena napusti muškarca koji ne ispunjava svoje dužnosti i obvezu da uzdržava obitelj. Isto tako, u selu se cijelo vrijeme osjeća važnost ženine obveze da namiri muškarca, naročito da mu pripremi i posluži hranu, što je neizostavna tema svih razgovora. Žene su uvijek u žurbi zbog kuhanja i zabrinjava ih mogućnost da jelo ne bude na vrijeme gotovo. Svekrve uče snahe da ne čekaju da im muževi kažu da su gladni, već da ih preduhitre i iznesu hranu na vrijeme na stol. Ako supruga mora nekamo otići, do beskraj će ponavljati kćerima da ne zaborave oca poslužiti jelom. Kad govore o svojim brakovima, žene često izriču rečenice tipa "ja sam uvijek znala koja mi je dužnost, on nije imao pritužbi na mene", ili "uvijek je bio dobro poslužen" bilo da time žele reći kako je njihov brak s razlogom skladen bilo da žele podvući kako su u njemu bez razloga vrijeđane ili podvrgavane nasilju.

Žene prijavljuju ako im je počinjeno nasilje. Ponekad ga navode kao opravdanje za napuštanje bračne zajednice, a ponekad naprosto zahtijevaju da se počinitelj kazni i bude prisiljen da ih poštuje. U oba slučaja, u određenom trenutku i muž se mora pojaviti na sudu te iznijeti svoju verziju događaja. Muškarci neizostavno opravdavaju nasilje nad vlastitim suprugama njihovom neuslužnošću i neposluhom. Navode kako su ih udarili, jer su im ružno odgovorile, nisu ih poslužile ili su bez dopuštenja nekamo otišle.

Suprug optužen zbog petogodišnjeg tjelesnog zlostavljanja svoje žene pravdao se 1975. sljedećom izjavom: "Otkako je došla k meni nije htjela poslušati niti jednu moju naredbu, još manje mi priznaje bračna prava, uvijek radi što joj je volja, kad joj se prohtije, napušta me i odlazi roditeljima, a vraća se kad hoće". Sličan je slučaj zabilježen 1955. kad "stigavši kući oko ponoći moja spomenuta supruga umjesto da mi se razveseli i ponudi me jelom počela mi je predbacivati da dolazim iz javne kuće, a kad sam joj skrenuo pažnju da je ljubomorna bez razloga usudila se mater mi opsovati što ni jedan razuman čovjek ne bi pretrpio, pogotovo od svoje supruge, pa sam s pravom morao reagirati na takve uvrede".

Iz sadržaja pregledanih zapisnika proizlazi da postoji očigledna proturječnost između vladajuće ideologije spolova na koju se neprestano pozivaju i tužitelji i tuženi i njihova istinskog, svakodnevnog ponašanja i međusobnih odnosa. To je potvrđeno i u razgovoru s kazivačima. Prije osvrta na to valja kontekstualno preispitati neke ustaljene sudove o spolovima proizašle iz analize ideologije.

Čini li odgovornost prema kućanskim poslovima od žena drugorazredni spol? Je li muškarac u boljem položaju od žene samim time što mu ona priprema i poslužuje hranu? Je li činjenica da je žena zadužena za kućanske potrebe muškarca dokaz njezine podređenosti? Koja je uopće vrijednost i značaj kućanskih poslova za seosku obitelj?

U svom nadahnutom članku objavljenom prije više od dvadeset godina - i po mome sudu do danas neopravdano malo korištenom u antropologiji spola - Rogers (1975) je upozorila da kad se prijeđe s opisivanja uloga i moći spolova kao kulturnih normi prema promatranju njihova stvarnog odvijanja u svakodnevnom životu, uloga žene prestaje izgledati drugorazredna. Na osnovi etnografije jednog francuskog sela znanstvenica zaključuje da su u seoskim društvima muške i ženske uloge isprepletene, međusobno ovisne i jednako značajne.

Segalen (1983) se koristi slikama iz društvene povijesti francuskog sela da bi dokazala kako je doprinos žene bio važan za kućanstvo, a njezin rad komplementaran radu muškarca. Zbog toga, smatra, teško možemo reći da je žena bila podređena muškarcu ili da su se njezine aktivnosti manje cijenile.

Iako stanovnici Tehuitzinga izričito ne spominju vrijednost ovog ili onog posla, iz konteksta je moguće zaključiti da su kućanski poslovi i te kako značajni. Nekoliko kazivača muškog spola izjavilo je da se nisu ženili iz želje, nego iz potrebe budući da su jako mladi ostali bez majke i nisu imali koga da im kuha i čuva mlađu braću. Sa svoje strane, majke se jako trude oženiti sinove, jer kad njih više ne bude, tko će im prati i spremati? Sveopće je mišljenje da se žene mogu snaći same, a muškarci ne mogu. Barem što se kućanskih poslova tiče oni ovise o ženama. Kao zgodu na tu temu ispričat ću kako je jedna kazivačica kupila stroj za pranje rublja koji njena obitelj zove Snaha. Pola u šali, a pola ozbiljno, jednog mi je dana rekla da joj se ovako ne žuri oženiti sina. Za žene, muškarci su kao djeca, nesposobni da se brinu sami za sebe. Oni prihvaćaju tu navodnu nesposobnost¹⁵ i ako ih žena kojim slučajem napusti nađu se u neprilici. Pričala mi je majka mog domaćina da je njezin sin plakao kad ga je prije nekoliko godina napustila prva supruga - i to ne baš zbog ljubavne boli - ali da je na svu sreću ubrzo pronašao drugu. U međuvremenu, majka mu je prala i kuhala. Kad se promatra u ovakvom kontekstu, užurbanost žena oko kuhinje i njihova opsjednutost pripremanjem hrane izgledaju mi prije kao oblik samopotvrđivanja prihvaćene uloge, nego kao znak ženine podčinjenosti muškarcu¹⁶. Slažem se s autoricama koje tvrde da žene iz različitih sredina i društvenih slojeva ne doživljavaju nužno ulogu supruge, majke i kućanice kao jaram, već da je u nekim kulturama smatraju čašću i nastoje ju osvojiti (Riquer i Charles, 1989). Dok se biti dobrom

¹⁵ Kažem 'navodna' jer znam da se za vrijeme boravka na privremenom radu u inozemstvu sami brinu za svoju odjeću, prehranu i pospremanje obitavališta. Kad god bih to primijetila, odgovarali bi mi kako u Sjedinjenim Američkim Državama postoje javne praonice rublja i kako je hranu moguće kupiti gotovu.

¹⁶ Imajući, osim toga, na umu niz situacija u kojima je ponašanje žena očigledno aktivno i u kojima se one otvoreno suprotstavljaju muškarcima.

domaćicom smatra ženskom vrlinom, napori i uspjesi u svezi s time pobuđuju poštovanje okoline te ispunjavaju ženu ponosom¹⁷.

Ako su na selu muške i ženske uloge podjednako važne, a značaj i vrijednost ženskih zadataka proizlazi iz razlika među njima, njihovih relativno autonomnih područja djelovanja, nemogućnosti razmjene i dosljedno tome međusobne ovisnosti, u Tehuitzingu, a vjerojatno i u drugim mjestima s naglašenom migracijom muškaraca za to ima još više razloga. Tamo žene od malena uče i obavljaju zadatke primjerene svome spolu, a zbog produženog izbivanja muškaraca preuzimaju svakim danom sve više njihovih poslova: siju, žanju, bivaju glave kuće, grade i stvaraju prihode. Muškarci su tamo zamjenljivi. Budući da se oni navodno ne snalaze u ženskim ulogama, žene su nezamjenjive. Iako su za normalan život kućanstva idealno potrebni muškarac i žena, sudeći prema navedenom žene su nužne dok se bez muškaraca može.

Drugi pokazatelj vrijednosti žena u mjestu su svadbe čije cjelokupne troškove snosi mladoženja uključujući i cijenu koju mora platiti za buduću suprugu. U Tehuitzingu žene su doslovce skupe. Osim jela i pića koje će se potrošiti u nizu svečanih obreda od prošnje do vjenčanja, mladoženja i njegova obitelj moraju uložiti u vjenčanicu, u poklone koje su dužni predati mladenki i njezinim roditeljima, te platiti glazbenike koji će razveseljavati uzvanike na svadbi.

Za mladenku se daje određeni iznos ili dogovoreni proizvodi. Ljudi tu pogodbu zovu naknada ili miraz, međutim, radi se o fenomenu koji u antropologiji poznajemo kao cijena mladenke; žene su povod za razmjenu dobara, ali ona nisu njima namijenjena (Goody, 1986:40). Ovaj običaj polako izumire, dijelom i stoga što se sve veći broj roditelja odriče naknade u korist izgradnje kuće za mlade supružnike, a dijelom i zato što djevojke odbijaju biti predmet takvih nagodbi. Jednoj je kazivačici njena kći rekla: "Budeš li za mene novce tražila, nećeš me nikada više vidjeti. Nisam životinja da me prodajete".

Netko bi mogao primijetiti da cijena mladenke nije pokazatelj velike vrijednosti žene, već sasvim obrnuto, budući da ih roditelji "prodaju". Po mome mišljenju izraziti takav sud značilo bi pasti u zamku etnocentrizma usprkos tome što i mještani izražavaju nelagodu spram toga običaja. Čini se da ga se srame i uobičajavaju reći kako nije izumro samo zahvaljujući ljudskom neznanju i primitivizmu. No njihov stav ne treba *a priori* shvatiti kao potvrdu sumnji da običaj omalovažava žene niti kao dokaz njihove podređenosti muškarcima, ne barem u okviru njihove tradicionalne lokalne kulture. Nelagodu koju izra-

¹⁷ Segalen (1983) predlaže istu interpretaciju za običaj francuske seljanke da jede poslije ostalih članova obitelji, često stoječki, odbijajući pri tome objašnjenja etnografa koji su u njemu vidjeli znak podređenosti i poslušnosti žena.

Sa svoje strane Godelier (1986:68) je ustvrdio da moć i vladavina muškaraca Baruya s Nove Gvineje ne isključuju mogućnost da žena bude štovana kao "velika žena" sa sljedećim oznakama: majka velikog broja djece, radišna, ponosna na svoju djecu, vrtove i svinje i *ponosna iznad svega na sve što radi za svog muža, sinove i braću.* (podvukla D. M.)

žavaju treba sagledati u svjetlu rastućeg usvajanja gradske kulture koja ne odobrava plaćanje mladenaka. Činjenice koje me navode da običaj sagledam kao znak vrijednosti ženskog spola su sljedeće: a) žene same biraju sebi para, a brakovi se sklapaju iz ljubavi, ne iz interesa; b) roditelji bdiju nad svojim udanim kćerima i ne prepuštaju ih muževima na milost i nemilost. Imaju pravo intervenirati u njihovu korist pa to i rade; c) u Tehuitzingu obiteljsko nasilje nije izraženo u većoj mjeri no u bilo kojem drugom mjestu gdje je običaj cijene mladenke nepoznat. Povrh svega, društvo ne odobrava zlostavljanje žena, a postoje i zakonske mjere protiv toga.

Toliko o kulturnom idealu spolova, prešutnom vrednovanju ženskih uloga i statusu žene utemeljenom na idealu. U nastavku teksta pozabavit ću se svakodnevnicom u kojoj se muške i ženske uloge isprepliću, moć dijeli, a autoritet ustupa.

Mještani pričaju o kulturnom idealu u potvrdnom obliku. To što muškarac treba biti skrbnik i zaštitnik obitelji, a žena dobra domaćica ne isključuje mogućnost da žena radi izvan kuće ni muškarac u kući. Muškarci "pomažu" tako što odlaze u dućan, metu dvorište a ponekad i zabavljaju djecu. Žene "pomažu" prihodima. Aktivnost žena nije *niti je ikada bila*¹⁸ ograničena na kućanske poslove. One sudjeluju u poljskim radovima, prevladavaju kao prodavačice na tržnici, u dućanima i dućančićima, poslužuju u krčmama i javnim blagovaonicama. Od svih žena s kojima sam razgovarala¹⁹ samo jedna nema osobni izvor prihoda. Čak i one koje se proglašavaju domaćicama privređuju nekom plaćenom aktivnošću: prodaju hranu po školama i kućama, preprodaju voće po obližnjim selima, izrađuju posuđe od gline koje onda prodaju na tržnicama susjednih sela, peku složene svadbene i rođendanske kolače čime povremeno zarade u jednom danu više nego njihovi supruzi mjesečno, čuvaju djecu čiji su roditelji "preko granice" i slično. Značajan broj mladih žena ostavlja dva puta godišnje djecu rodbini na čuvanje i sa supruzima odlazi raditi po mjesec dana u vinograde i plantaže na sjeveru zemlje. Ako navedenim primjerima žensko-muške suradnje na poslu dodamo slučajeve u kojima muškarci, kako to žene običavaju reći, pomažu prodavati posuđe ili hranu koju su one napravile, rasprava o sferama djelovanja i utjecaja spolova u tom selu postaje složeniija. Tu je nemoguće govoriti o binarnim opozicijama, a nije ni sasvim prikladno reći da se radi o autonomnim sferama (Seremetakis,

¹⁸ Opće je poznato da žene iz meksičkih sela ne samo da nose muževima u polje obroke, već sudjeluju u sjetvi, žetvi i mnogim drugim zemljoradničkim poslovima. Pričale su mi starice čiji su muževi bili stočari da su u mladosti prodavale po selu meso stoke koju su njihovi supruzi klali. U sudskom arhivu sam pronašla spise u kojima žene izričito govore o tome kako su u braku radile zajedno sa supruzima. Godine 1945., izjavila je jedna gospođa s dvadeset godina radnog staža: "Za sve to vrijeme radila sam s njim u kući i na izradi glinenog posuđa". Jedna druga je 1955. obznanila da je u osam godina braka svake godine sijala s mužem kukuruz i kakao.

¹⁹ Ostvarila sam 25 dubinskih intervjua sa suprugama bivših i sadašnjih migranata i približno isto toliko sa slučajnim kazivačima.

1991:222), kao u ruralnoj Grčkoj. U svakodnevnom životu stanovnici ovog sela obaju spolova surađuju i uzajamno se pomažu u mnogim djelatnostima. Ne poznaju ni prostornu razdvojenost spolova. U kući, kao i na ulici, u političkim, kao i društvenim događajima, one i oni dijele isti prostor.

Zašto većina žena koje pridonose kućnom budžetu nastoje prikriti tu činjenicu proglašavajući se kućanicama? Je li zbog vlastitog osjećaja manje vrijednosti, zato što doživljavaju svoje plaćene poslove kao sekundarne aktivnosti, manje značajne od kućanskih ili zato što smatraju poslove koji im ostavljaju dobit dijelom, nastavkom kućanskih? Je li žene zaista vjeruju da je njihov plaćeni posao manje važan od muževog ili iz nekog razloga, na primjer da bi sačuvala društveni poredak i solidarnost spolova, namjerno pothranjuju mit o tome kako je za ekonomsku sigurnost obitelji jedini odgovoran i zaslužan muškarac (Seremetakis, 1991:45)?

Što se tiče procjene vlastite vrijednosti i značaja vlastita rada, sve su se kazivačice složile da zbog općenito teške gospodarske situacije muževa plaća nije dovoljna za život. Smatraju da bez njihovog osobnog doprinosa obitelj ne bi mogla izaći na kraj s troškovima. Nisu li njihovi odgovori dovoljno rječiti, sudski arhiv obiluje zapisnicima čiji je predmet razvod braka pri čemu žene zahtijevaju podjelu imovine stečene *zajedničkim radom*²⁰. Osim što u svojim izjavama izričito naglašavaju da su u braku privredivale jednako kao i muževi, žene posredno ostavljaju svjedočanstva o tome da su i te kako svjesne ekonomske vrijednosti kućanskih poslova.

Godine 1945. na primjer, žena koju je muž otjerao od kuće poslije 20 godina zajedničkog života je izjavila: "Ja sam s njim radila u kući i u lončarskoj radionici. Zahvaljujući našem radu i odricanju stekli smo ovo nešto imovine koja se sastoji od magarca i magarice, dvije koze, dva purana i dvije purice, tri velike kokoši i njihovih pilića te kukuruza, graha i sjemenki bundeva od ovogodišnje žetve. Moj je muž obećao da će ravnopravno podijeliti sve što smo stekli ali to do danas nije učinio. Ako ni ne namjerava, *nek' mi plati kao služavki što sam uz njega radila 20 godina*²¹ po 10 pesosa²² mjesečno".

Godine 1955., žena koja je četiri godine živjela u izvanbračnoj zajednici s čovjekom koji ju je na kraju otjerao, zatražila je isplatu troškova i podjelu imovine uz sljedeću napomenu: "Ako tuženi odbija, neka mi plati 25 pesosa mjesečno za sve vrijeme što sam s njim živjela i mljela mu kukuruz". Godine 1966. slično je postupila majka maloljetne djevojke s desetomjesečnim bračnim iskustvom. Budući da je i njenu kćer nevjenčani suprug jednoga dana izbacio iz kuće, majka je zatražila naknadu za kćerkin rad u zetovoj kući: pet pesosa po danu, kao da mu je bila služavka.

²⁰ Podvukla D. M.

²¹ Podvukla D. M.

²² meksički novac

Pretpostavka da žene doživljavaju svoje lukrativne aktivnosti kao nastavak aktivnosti kućanice nije bez temelja, budući da se većina tih aktivnosti barem djelomično odvija u kući, nema radnog vremena niti je stalna. To vjerojatno pogoduje održavanju mita o muškarcu kao jedinom zaslužnom i odgovornom za prihode i blagostanje obitelji.

Žene kao aktivni članovi društva imaju svoje ciljeve i razvijaju strategije za njihovo postizanje. Žene u Tehuitzingu, i ne samo ondje, brakom nastoje zadovoljiti potrebu za sigurnošću i zaštitom što postižu na dva načina: ekonomskom ovisnošću o muškarcu ili glumljenjem takve ovisnosti (Barnes, 1990:257). Svojim ponašanjem stvaraju i održavaju u muškarcu osjećaj odgovornosti prema njima dok mu istodobno povlađuju i pridonose njegovu dobru glasu u zajednici (Rogers, 1975; Sanday, 1986). U prilog tome sudu govore savjeti koje majke daju kćerima udavačama, tipa "nauči raditi, ali ne pokazuj previše volje za poslom"; potvrđuje ga i ponašanje supruge migranata koje, kad ovi dolaze kući naprasito prekidaju svoje dobro uhodane poslove kako muževi ne bi za njih saznali i po ponovnom im odlasku prestali uredno slati dolare; potvrđuje ga i slučaj gospođe Mercedes, moje domaćice u selu, koja izradom i prodajom složenih svadbenih kolača zna zaraditi za jedan vikend više nego njezin muž za cijeli mjesec, a da on to ne sazna. Ta žena ne pristaje uložiti svoju zaradu u hranu ili uređenje okućnice smatrajući to suprugovom obavezom. On ima stalni posao i plaću koja bi trebala biti dovoljna za podmirivanje obiteljskih troškova, međutim često se žali da nema dovoljno novca i predbacuje supruzi što ne želi surađivati u izdacima. Ona mu odgovara da nije spremna preuzeti obveze glave kuće dok on svoju plaću zapija.

Konačno, očigledna proturječnost između žena koje se proglašavaju domaćicama, a da to nisu i onih koje u trenutku razrješivanja bračne veze polažu pravo na raspodjelu zajednički stečene imovine, također govori u prilog suda o tome da žene svjesno i dragovoljno podržavaju mit o muškarcu koji uzdržava obitelj.

Ima nečeg mitskog i u podijeljenom mišljenju spolova glede muškarca kao vrhunskog autoriteta u kući i dominacije muškog spola u mjestu. Istina je da majke savjetuju kćerima da se ne suprotstavljaju supruzima, istina je, što sam i navela, da supruzi koriste ovaj kulturni ideal kao opravdanje za nasilje počinjeno nad ženama, no isto je tako istina da žene ne sjede u zapečku skrštenih ruku. One iznose svoje mišljenje, raspravljaju, brane se, zahtijevaju i optužuju muškarce. Iako to ponekad skupo plate, bune se zbog preljuba (već i na samu sumnju) i alkoholizma. A kad zbog prosvjedovanja bivaju pretučene, prijavljuju napadača sudu.

Ideologija o muškarcu kao vrhovnom kućnom autoritetu ostavlja dovoljno prostora za ispoljavanje otpora, nadasve moći²³ žena, te složenih odnosa sa suprotnim spolom.

Razgovori su pokazali da se supružnici dogovaraju i zajednički donose većinu odluka vezanih uz kućanstvo. Starija djeca također imaju pravo i dužnost da izraze svoje mišljenje. Žena sudjeluje u donošenju odluka o tome što će se i u kojim količinama sijati, koliko će se pomoćnika uzeti u najam, kako smoći novac za plaćanje dugova, u što uložiti zaradu i ušteđevinu.

Supružnici se dogovaraju i o mogućem odlasku muškarca na privremeni rad u inozemstvo što većinom ovisi o ženinom pristanku. Ponekad muškarci odlaze i protiv volje svojih supruga, one svakako otvoreno izražavaju svoje neslaganje.

Ima žena koje izbjegavaju donošenje odluka da bi izbjegle odgovornost, poput kazivačice koja je izjavila: "Obično o svemu pričamo, ali on donosi odluke. Tako je bolje, jer ako stvari krenu po zlu, on će biti kriv".

Što se raspolaganja prihodima tiče, samo je jedna od ispitanih žena izjavila da joj suprug dnevno daje određenu količinu novca za kućne troškove. Većini žena muževi predaju cijelu plaću, ili, ako izvor prihoda nije stalni posao, posljednju dobivenu zaradu. One su te koje čuvaju novac i daju ga muškarcima kad ih za nešto trebaju. Pokoji muškarac prije predaje plaće ženi odvoji manju svotu za svoje osobne troškove, ali je o tome obavezno obavijesti. Migranti šalju dolare s kojima žene slobodno raspolazu. Zaposlena djeca daju majkama određenu sumu, bilo kao obavezan doprinos, kao naknadu za to što im peru odjeću ili naprosto kao poklon. Iako supružnici zajednički odlučuju o ulaganju veće količine novca, što se tiče manjih troškova, kao što je kupovina odjeće i obuće za članove obitelji, žene su te koje preuzimaju inicijativu i samostalno o tome odlučuju. Muževe obavještavaju o svojim namjerama, iznoseći razloge koji opravdavaju njihove postupke. Teorijski, žena može s osobno zarađenim novcem raspolagati kako želi. U svakodnevnom životu najčešće je primorana da ga troši za obiteljske potrebe budući da su obitelji mnogobrojne, a suprugova primanja niska i/ili neredovito stižu, naročito kad je riječ o dolarima.

Glede slobode kretanja, većina kazivačica ne traži od muževa dopuštenje za izlazak, već ih obavještava o svojim namjerama. "Idem kamo hoću i kad hoću", rekla je jedna tridesetšestogodišnjakinja. "Da budem pokorna, da tražim odobrenje, to ne dolazi u obzir. Među nama vlada povjerenje", kazala je druga, približno iste dobi. Nekoliko žena je izjavilo da traže od muževa dopuštenje za izbivanje od kuće. Međutim, istodobno su priznale da se kreću po svom

²³ Rosaldo (1974), Rogers (1975), Dubisch (1986), Friedl (1986) razlikuju moć kao sposobnost postizanja poslušnosti i legitimni autoritet kao pravo na donošenje odluka i zahtijevanje poslušnosti te priznanje toga prava. Smatraju da žena može posjedovati moć čak i ako ne posjeduje legitimni autoritet.

nahodanju, čak i kad se muževi usprotive; kažu "sad ću doći", "idem u dućan" ili naprosto izlaze kad oni nisu kod kuće.

Kad djeca nešto naume traže odobrenje od oba roditelja, ali većina žena hoće da otac kaže zadnju riječ, jer "muški su stroži, on im jednom kaže i poslušaju ga, ja ih stalno tučem i ne slušaju me"; "Ako ih on pusti i ne dođu na vrijeme, on je muško, ode po njih i dovuče ih"; "Kad muško nije doma nas lako prijeđu, on ih upozori i gotovo, njega se više boje nego mene". Iako su žene u muževoj odsutnosti autoritet u kući - "ako čekam da on nazove, stvar je prošla", kad su oni kod kuće radije im ga ustupaju²⁴: "Toliko se borim s njima kad njega nema pa neću valjda i kad je tu". Za donošenje značajnijih, dugoročnih odluka, kao na primjer glede nastavka školovanja, majke upućuju djecu na očeve; savjetuju im da s njima razgovaraju, da im pišu ili da im telefoniraju. Žene se udobnije osjećaju kad ustupe autoritet, iako istodobno priznaju da su često suučesnice i doušnice svoje djece te se zalažu za njih kod očeva ili im potajice dopuštaju da čine stvari kojima se očevi protive.

Sve supruge migranata žele da se oni što prije vrate u domovinu. Smatraju se jednako slobodnima s njima ili bez njih, a kao osnovni razlog zbog kojeg više vole živjeti zajedno nego odvojeno navode djecu. Kad su muževi kod kuće ženama je manje naporno: "Ako se dijete razboli lakše je u dvoje, malo bdije on, a malo ja"; "Što ću ako im se nešto dogodi dok njega nema. Jasno, njemu je dobro jer je sam, nitko ga ne uznemirava, ja sam ta koja ispašta", a smanjuje se i njihova odgovornost: "Istodobno sam otac i majka. Velika je to odgovornost. Veća s mladima nego s malom djecom". Odgovornosti valja pridodati i ekonomsku sigurnost. "Kad njega nema, moj sin i ja moramo misliti od čega ćemo živjeti". Supruga jednog učitelja mi je pričala da je, dok je on radio u školi, računala sa sigurnom plaćom, a otkako je "u velikoj zemlji na sjeveru" nikad nema novaca; dok stignu dolari koje joj pošalje, ona je već uveliko zadužena. Kad vrati dug, opet nema ništa.

Razgovori s kazivačima dovode u pitanje zapažanja kolega koji smatraju da "kad muževi dođu, žene su *prisiljene*²⁵ da se vrate u prijašnji položaj i skrivaju od njih, kako bi izbjegle sukobe, uloge koje su kao glave kuće obavljale u obiteljskom gospodarstvu i javnoj domeni" (González Montes i Salles, 1995:34).

Po mome mišljenju žene nisu primorane da se vrate u ulogu podređenih. One dragovoljno ustupaju supruzima autoritet i neke dužnosti, jer i dalje od njih očekuju zaštitu i sigurnost i jer im je s manje odgovornosti udobnije živjeti.

²⁴ Isti je obrazac ponašanja zabilježen kod meksičke etničke grupe Zapoteca u kojoj se, neosnovano, govori o vladavini žena nad muškarcima. Citiram: "Kad muško nije doma, mi smo te koje imamo autoritet nad djecom, ali kad je, mi mu autoritet *ustupamo*" (Miano, 1994:77) (podvukla D. M.).

²⁵ Podvukla D. M.

MUŠKARAC, ŽENA, RODBINA I SVOJTA

Muškarac i žena rađaju se kao djeca pod okriljem neke obitelji. U svom domu od malena uče obrasce ponašanja prema sebi sličnima. Žena nauči služiti muškarca, prvo oca, a onda i braću. Ona je ta koja im pere odjeću i puni tanjure. Braći je dužnost čuvati i štiti sestre²⁶; pratiti ih u kupovinu ili na zabavu, otjerati nepoželjne udvarače, bdjeti nad njihovom čašću²⁷.

Kad započnu bračni život, većina žena postaju članovima složenih kućanstava pod okriljem obitelji svoga muža. Prestaju živjeti u ulozi kćeri i počinju u ulozi snahe. U novoj kući svekrva je ta koja odlučuje što treba raditi i tko će obaviti što. Kao žena, svekrva je u puno boljem položaju nego snaha. Ona raspolaže prihodima, sin predaje zaradu njoj, a ne svojoj mladoj supruzi. Svekrva odlučuje o tome što će se kupiti i skuhati. Ona uglavnom kuha, a snahe prave *tortille*²⁸, peru posuđe i pospremaju; obavljaju kućanske poslove smatrane manje vrijednima.

Većina ispitanih žena pohvalno se izrazila o svojim svekrvama²⁹. Izjavile su da su pravedno raspoređivale posao i bile solidarne s njima, svojim snahama. Glede pranja rublja, na primjer, sve su kazivačice rekly da su bile zadužene samo za odjeću svojih muževa i djece dok je svekrva prala sebi, svekrvu i svojim neoženjenim potomcima.

Tri su žene potvrdno odgovorile na pitanje o tome jesu li ih muževi ikada fizički napali. Sve njih svekrve su branile od udaraca. Jedna je ispričala kako ju je muž jednoga dana udario žicom u prisutnosti svoje majke koja je onda tom istom žicom udarila njega. "Shvatio je da to boli i od tada nije digao ruku na mene", zaključila je. Udovica u dubokoj starosti je kazala da je njena pokojna svekrva bila jako dobar čovjek, da je zagovarala svoje snahe, a sinovima branila da ih zlostavljaju. Svekrvinu dobrotu nije dovelo u pitanje ni to što joj je kao tek pridošloj snahi spalila svu odjeću koju je bila ponijela u novi dom i odjenula ju po svome.

Danas se tako više ne postupa, danas mladim snahama dopuštaju da same biraju odjeću. Ipak, dvije kazivačice koje imaju u kući mlade snahe ispričale su da kad ovima nešto zatreba, traže to od njih, svojih svekrva, a ne od svojih muževa; svekrve ih vode u kupovinu i daju im novac za njihove potrebe.

²⁶ Neki autori više vole reći 'nadziru' i 'ograničavaju'.

²⁷ Za vrijeme mog terenskog rada po selu se pričalo da su braća jedne zatrudnjele djevojke pod prijetnjom smrću primorala "krivca" da se njome oženi; ne zato da bi izbjegli moguću sramotu vanbračnog djeteta, nego zato što je djevojka bila zaljubljena u svog zavodnika i željela se za njega udati.

Sa svoje strane, moj je domaćin ovlastio sina da ne dozvoli sestri razgovarati s jednim mladićem na zlu glasu, čega se on ozbiljno pridržavao.

²⁸ Osnovno prehrambeno sredstvo u Meksiku, kao kruh kod nas. Pravi se od kukuruzne smjese.

²⁹ Radi se o ženama koje danas više ne žive sa svekrvama - neke od njih su već umrle - čime je isključena mogućnost da iz straha lijepe o njima govore.

Kad sam jednu stariju kazivačicu zapitala kakvo je uvriježeno ponašanje prema snahi, odgovorila mi je sljedećim riječima: "Dok se ponaša kako spada, treba biti dobar prema njoj. Ako mene moja snaha poštuje, poštujem i ja nju".

Citirane izjave opovrgavaju sveopće mišljenje po kojemu se svekrve i šogorice svesrdno trude da zagorčaju život mladim pridošlicama. Postoje primjeri takvog ponašanja, ali njih ne treba poistovjećivati s kulturnom normom. Ne smijemo zaboraviti da u većini seoskih domaćinstava u Meksiku velik broj osoba živi zajedno u oskudnim uvjetima u malim kućama gdje nema dovoljno mjesta za izražavanje osobne i uvažavanje tuđe intimnosti te slobodno provođenje vlastite volje. Te se vrijednosti suzbijaju u ime društvenih i grupnih, pogodujući stvaranju napetosti, sukoba i proturječnih interesa u obitelji. Snahe često bivaju žrtve okolnosti jer su mlade, pridošlice i "nove u kući". Ali kao i u svim ostalim međuljudskim odnosima, ponašanje prema snahi konačno ovisi o karakteru upletenih osoba. Istina je da sam u arhivu pronašla zapisnike u kojima žene posredno okrivljuju svekrve, šogorice i u manjoj mjeri očeve svojih muževa za primljene udarce³⁰, ali sam isto tako pronašla, i to ne u manjem omjeru, svjedočanstva žena koje navode da su ih svekar ili svekrva branili od muževih uvreda i zlostavljanja. Konačno, valja reći da su u arhivu pohranjeni i zapisnici u kojima muževi terete ženine roditelje za uplitanje u njihove brakove.

Sve snahe s nestrpljenjem priželjkuju preseljenje u vlastitu kuću, ali ne nužno iz razloga što ih svojta vrijeđa ili zlostavlja, već iz želje za intimnošću i samostalnošću, naročito gospodarskom. Većina mladih supruga tek s uspostavljanjem odvojenog kućanstva počinje slobodno raspolagati приходima. Međunarodna migracija je pogodovala ženama u tom smislu; sve kazivačice koje su za muževa izbjivanja živjele s njegovim roditeljima, izjavile su da otkako je ovaj otišao na rad u inozemstvo šalje novce njima, a ne svojoj majci.

Neke su intervjuirane supruge prošle kroz suprotni proces; započele su bračni život samostalno, u nekom gradu gdje su one i muževi radili. Odlaskom supruga u inozemstvo postale su dijelom složenih obitelji u kući vlastite ili muževe rodbine, ovisno o gospodarskim pogodnostima, naklonjenosti i emocionalnoj bliskosti. S muževima su živjele u iznajmljenim stanovima za koje same ne bi mogle plaćati najamninu. Za muževe odsutnosti živjele su s rodbinom kako bi si osigurale određeni stupanj ekonomske i emocionalne zaštite. Roditelji, koji su pristali zbrinuti ženu i djecu migranta, često su im omogućavali ne samo besplatno stanovanje, već i prehranu, olakšavajući im tako uštedu, kupovinu gradilišta i/ili izgradnju kuće.

Strukturne promjene ove vrste nisu umanjile slobodu kretanja žena. Kad sam ih zapitala jesu li ih supruzi ostavili pod nadzorom rodbine ili svoje, sve su odgovorile da ne znaju, da njima nitko nije gledao ništa rekao niti

³⁰ Ako ih ne krive za navođenje na nasilje, prebacuju im što ih nisu pokušali od njega obraniti.

spočitnuo. Kao i u odnosu na muža, većina žena je izjavila da ne traže od svojih ukućana dopuštenje za izlaske, već da ih o njima obavještavaju.

Prethodna dva odlomka su od presudne važnosti za pravilno razumijevanje brojnih sudskih zapisnika čiji je predmet ženino napuštanje kuće. U njima se kao tužitelji pojavljuju svekar ili svekrva koji se smatraju odgovornima za svoju snahu budući da ju je suprug bio ostavio njima na čuvanje. Tuže se kako je snaha svojevrijedno odlučila otići živjeti k svojim roditeljima i zahtijevaju njihovo pojavljivanje na sudu kako bi se obavila "službena primopredaja". To podrazumijeva nastajanje i potpisivanje drugog zapisnika prema kojemu od datuma primopredaje do suprugova povratka njegova žena prelazi u nadležnost svojih roditelja dok se svekar i svekrva oslobađaju te obveze i lišavaju odgovornosti za nju.

Prije razgovora sa ženama bila sam začuđena lakoćom s kojom su spremne napustiti dom roditelja svojih muževa i otići k svojim, kao i mirom s kojim ovi prihvaćaju njihove odluke. Izrazi upotrijebljeni u spisima navodili su me na pomisao da su žene migranata pod okriljem svojte podvrgnute nadzoru i zabranama kretanja i izražavanja. Na temelju razgovora s kazivačima shvatila sam da je obitelj zapravo zadužena da ženi i djeci migranta pruži pomoć i zaštitu. Zavela me kićenost i dvosmislenost načina izražavanja Meksikanaca.

Žene očekuju i traže pomoć od rodbine ili svojte ovisno o fizičkoj udaljenosti pojedinih članova i o tome koliko su s njima emocionalno bliske. Krug osoba kojima se obraćaju obuhvaća ponajprije roditelje i braću supružnika, kao i braću vlastitih roditelja.

Roditelji i braća ne prepuštaju ženu njenoj sudbini. K njima se odlazi žaliti na supruga, u njihovu je kuću dobrodošla ako ga odluči napustiti; oni će zastupati njezine interese i, ako treba, izgrdit će zeta ili šogora i zaprijetiti mu. Primjeri su mnogobrojni. Osoba čiji se svekar napijao i prijetio joj, rekla je svome mužu: "Jednog će mi dana nešto učiniti i na tebe će pasti odgovornost, jer moja obitelj, moja braća nisu kao braća tvoje mame. Prosvjedovat će". Kad je jedna svekrva nezadovoljna izborom bračne družice svoga sina izbacila oboje na ulicu a on naumio svoju suprugu u podmakloj trudnoći odvesti u neizvjesnost, umiješala se njezina majka; usprotivila se odlasku u drugo mjesto i podstanarskom životu pred porođaj te ih pozvala da žive u njezinoj kući.

Ako je gospodarsko stanje supružnika otežano ili se žena za vrijeme njegove odsutnosti nađe u nevolji, roditelji će joj posuditi novac, pokloniti kukuruz, zbrinuti nju i djecu. Ima žena kojima ne samo muževi, već roditelji i braća također šalju dolare. Ima i rodbine koja ne šalje novac, ali zato svake godine dolazi s kovčezima punim odjeće i obuće za djecu, što nove a što stare.

Kod nasljeđivanja zemlje muškarci su u prednosti, jer se pretpostavlja da će jednoga dana morati uzdržavati svoju obitelj. Žene ne naslijeđuju njive, jer se pretpostavlja da će se udati za nekoga sposobnog da ih uzdržava. Zemlja je oskudna i u svakom slučaju neplodna.

Kad suprug nije u mogućnosti osigurati ženi krov nad glavom, a njezini roditelji jesu, neće oklijevati da im poklone gradilište ili pomognu oko izgradnje, novčano i fizički. Kad sam jednu kazivačicu zapitala što je ponukalo njenog oca da joj da prostor za izgradnju kuće u kojoj živi sa svojom obitelji, odgovorila mi je da je vidio kako se ona i suprug muče. Žena čiji je otac u svom dvorištu sagradio kuće svoj svojoj djeci, bez obzira na spol, je rekla: "Moj otac nam je svima podjednako dao, uvijek bi govorio kćeri moja, nikad se ne zna, muž može biti zločest, ali ti imaš svoju kuću, imaš kamo doći".

Konačno, ako migrant zaboravi da je u domovini ostavio obitelj i žena bude prisiljena i sama migrirati u potrazi za poslom, njeni će roditelji preuzeti brigu o unucima.

ZAKLJUČNA RAZMIŠLJANJA

Jesu li u Tehuitzingu žene u podređenom položaju u odnosu na muškarce? Sudeći po ideologiji spolova koju s njima dijele, jesu. Jesu i ako promatramo njihov položaj sa stanovišta Abu-Lughod (1990) koja smatra da tamo gdje ima otpora ima i dominacije. Kako bilo, podčinjenost ovih žena ne isključuje priznavanje vrijednosti i značaja njihova rada niti im oduzima pravo na poštovanje i zaštitu. Istodobno im ostavlja veliki prostor za samostalno djelovanje i mogućnost ispoljavanja moći. Unatoč novim (i starim) odnosima među spolovima koji joj proturječe, tradicionalna se ideologija održala u mjestu zahvaljujući barem djelomično tome što žene podržavaju (mušku?!) mitologiju o jedinstvenom značaju muškarca za uzdržavanje obitelji i njegovom nepobitnom autoritetu na svim područjima obiteljskog života. Žene tu mitologiju podupiru jer im pogoduje. Dok očekuju od muškaraca zaštitu i sigurnost, takvim diskursom bude u njima osjećaj odgovornosti. Ustupajući im autoritet, ustupaju im i odgovornost. Istodobno, budući da je kulturni ideal izražen u potvrdnom obliku, to jest, govori samo o onome što treba biti ne trudeći se da precizno definira ono što se ne smije, ostavlja ženama otvorena vrata za manipuliranje njime; one iznose svoje mišljenje i djeluju nezavisnije nego što bi ideologija pretpostavljala. Isto tako, u ključnim životnim trenucima otkrivaju da su svjesne vrijednosti svoga rada i težine svojih odluka. Ponekad im namjerno umanjuju vrijednost i zanemaruju njihov utjecaj kako bi zadržale što veću slobodu uz što manju odgovornost. Mislim da je njihova strategija zaslužna što se većina obitelji migranata održala na okupu usprkos zapaženim promjenama u spolnim ulogama njihovih supruge i osvajanju većih prostora za njihovo djelovanje.

Ne želim reći da žene u Tehuitzingu nisu izložene nevoljama i patnjama. U njihovu se kraju živi teško i oskudno, pa su žene kao i muškarci, uostalom, prisiljene neprekidno voditi borbu za opstanak. Ne namjeravam zanijekati postojanje zajednica ni društava u kojima je žena u lošijem položaju od ovdje

opisanog; ne mislim da sam otkrila sveopću istinu o ženama iz ruralnog Meksika. Svakako, sudeći po novim strujama teorije spoznaje, takva ni ne postoji. Postoje tek izmišljene stvarnosti, interpretativne konstrukcije koje nisu više no posljedica našeg načina traženja istine (Watzlawick, 1993). Dosljedno oprezu konstruktivizma, ovim tekstom želim tek ponuditi jednu drukčiju mogućnost interpretiranja nekih stereotipa³¹ o spolovima, takvu koja se, bez da gubi ideologiju iz vida, više oslanja na zapažanje i analizu životnih činjenica i svakodnevnih odnosa društvenih aktera u širem kontekstu. Iako ni takav pristup ne jamči konačne odgovore, čini mi se da pruža mogućnost dobivanja jasnije i određenije slike o odnosu spolova, kao i o položaju Meksikanke u ruralnoj sredini.

LITERATURA

- ABU-LUGHOD, Lila: *The Romance of Resistance: Tracing Transformations of Power Through Bedouin Women*. u: ur. Sanday i Goodenough, *Beyond the Second Sex: New Directions in the Anthropology of Gender*. Univ. of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1990, str. 311-337.
- BARNES T., Sandra: *Women, Property and Power* u: ur. Sanday i Goodenough, *Beyond the Second Sex: New Directions in the Anthropology of Gender*. Univ. of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1990, str. 253-280.
- ČAPO ŽMEGAČ, Jasna: *Patriarchy or Seniority in Croatia: Regional and Historical Perspective*, referat prezentiran na skupu (En)Gendering Violence: Terror, Domination, Recovery. Zagreb, listopad 1995.
- DUBISCH, Jill: *Introduction* u: ur. J. Dubisch, *Gender & Power in Rural Greece*, Princeton Univ. Press, Princeton, 1986, str. 3-41.
- FRIEDL, Ernestine: *The Position of Women: Appearance and Reality*, u: ur. J. Dubisch, *Gender & Power in Rural Greece*, Princeton Univ. Press, Princeton, 1986, str. 42-52.

³¹ Jedan se od najčešće spominjanih, kad je riječ o Meksikankama, a koji u tekstu ne spominjem izričito, odnosi na automatsko pripisivanje teškog položaja žena na selu i kućnog nasilja patrijarhalnim obiteljskim odnosima. Radi se o tvrdnjama koje nisu potkrijepljene detaljnom analizom podataka o čemu govore i radovi hrvatskih znanstvenika o položaju žena u hrvatskim i srpskim obiteljskim zadrugama (Čapo Žmegač, 1995).

- GODELIER, Maurice: *La producción de grandes hombres. Poder y dominación masculina entre los Baruya de Nueva Guinea*. Akal/Universitaria, Madrid, 1986.
- GONZALEZ MONTES, Soledad: La violencia en la vida de las mujeres campesinas: El distrito de Tenango, 1880-1910, u: skupina autora, *Presencia y transparencia. La mujer en la historia de Mexico*, ColMex, Mexico, 1987, str.111-141.
- GONZALEZ MONTES, Soledad i Vania Salles: Mujeres que se quedan, mujeres que se van... Continuidad y cambio de las relaciones sociales en contextos de aceleradas mudanzas rurales, u: ur. S. Gonzalez Montes i V. Salles, *Relaciones de genero y transformaciones agrarias*, ColMex, Mexico, 1995, str. 15-50.
- GOODY, Jack: *La evolución de la familia y del matrimonio en Europa*. Herder, Barcelona, 1986.
- MIANO, Marinella: Genero y etnicidad. Mujeres Zapotecas: El enigma del matriarcado, u: *Historia y fuente oral* No.11, Universidad y Ayuntamiento de Barcelona, Barcelona, 1994, str. 67-81.
- MEIGS, Anna: Multiple Gender Ideologies and Statuses, u: ur. Sanday i Goodenough, *Beyond the Second Sex: New Directions in the Anthropology of Gender*, Univ. of Pennsylvania Press, Philadelphia 1990, str. 99-112.
- ORTNER, Sherry: Is Female to Male As Nature is to Culture?, u: ur. Michelle Rosaldo i Louise Lamphere, *Woman, Culture and Society*, Stanford Univ. Press, Stanford, 1974, str. 67-88.
- RAPOLD, Dora: Desarrollo, clase social y movilizaciones femeninas, u: ur. Vania Salles i Elsie Mc Phail, *Textos y pretextos. Once estudios sobre la mujer*, ColMex, Mexico, 1991, str. 41-76.
- RIQUER, Florinda: Población y genero, u: *Educación en población*, CONAPO, Mexico, 1994, str. 111-136.
- RIQUER, Florinda: La identidad femenina en la frontera entre la conciencia y la interacción social, u: ur. Ma. Luisa Tarres, *La voluntad de ser. Mujeres de los 90*, ColMex, Mexico, 1993, str. 51-63.
- RODRIGUEZ, Ma. de Jesus: La mujer y la familia en la sociedad mexicana, u: skup. autora, *Presencia y transparencia: La mujer en la historia de Mexico*, ColMex, Mexico, 1987, str. 13-31.
- ROGERS, Susan: Woman's Place: A critical Review of Anthropological Theory, u: *Comparative Studies in Society and History* 20(1), January 1978, str. 123-162.
- ROGERS, Susan: Female Forms of Power and the Myth of Male Dominance: Model of Female/Male Interaction in Peasant Society, *American Ethnologist* 2(4), Nov.1975, str. 727-756.
- ROSALDO, Michelle: Women, Culture and Society. A Theoretical Overview, u: ur. Michelle Rosaldo i Louise Lamphere, *Woman, Culture and Society*, Stanford Univ. Press, Stanford, 1974, str. 14-42.

SANDAY REEVES, Peggy: Introduction, u: ur. Sanday i Goodenough, *Beyond the Second Sex: New Directions in the Anthropology of Gender*, Univ. of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1990, str. 1-19.

SANDAY REEVES, Peggy: *Poder femenino y dominio masculino. Sobre los orígenes de la desigualdad sexual*, Editorial Mitre, Barcelona, 1986.

SANDAY i GOODENOUGH: *Beyond the Second Sex: New Directions in the Anthropology of Gender*, Univ. of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1990.

SEGALEN, Martine: *Love and power in the peasant family*, Basil Blackwell Publisher and the Univ. of Chicago Press, Oxford, 1983.

SEREMETAKIS, Nadia: *The Last Word. Women, Death and Divination in Inner Mani*, Univ. of Chicago Press, Chicago, 1991.

WATZLAWICK, Paul: Prefacio, u: Watzlawick et al., *La Realidad Inventada*, Gedisa, Barcelona, 1993.

THE POSITION OF WOMEN IN RURAL MEXICO: KINSHIP AND GENDER RELATIONS IN TEHUITZINGO

Summary

Through the analysis of everyday kinship and gender relations in the married migrants' households, the present work explores the position of women in a Mexican village with a large tradition of migration to the United States. At the same time it reconsiders some widespread gender stereotypes usually informed by ideological references.

The essay begins with the description of the local gender ideology that gives a man the leading role in the economic well-being of the household while it associates the woman with domestic tasks and supports her subordination to the man's authority. The author points out that at discourse level both males and females share that ideology. Nevertheless, when she examines family routine and everyday gender interaction she finds that women are not (and never were) limited to housekeeping; they are present in agriculture, numerically dominant in commerce and perform numerous tasks of great importance for household economy. More important, although they usually avoid talking about it, women seem to be conscious of the importance and value of their work and in some crucial moments they demand its appreciation. Dealing with supposed male domination, the author notices that women are much more independent and powerful than proscribed by ideology, and that they are the ones who delegate authority, as well as responsibility to the males. Rather than passively responding to gender ideology, from their position

women use, negotiate and manipulate cultural norms in order to satisfy their own needs.

In her conclusion the author suggests that women deliberately promote the mythology concerning man's authority in family issues, as well as his centrality in the economic well-being of the household, for reaching their life's goal: assure themselves security and protection through marriage at the same time apparently avoiding major responsibility.

An interesting characteristic of this investigation is the author's use of local court records of marital disputes in order to support her interpretations of the data gathered by means of standard anthropological field techniques.